

АНДРАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ВИКЛАДАЧІВ ВНЗ НА ЗАСАДАХ ГУМАНІЗАЦІЇ ТА ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Ю.С.ПРИСЯЖНЮК

Україна, м. Запоріжжя,

*КЗ «Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» ЗОР*

Суспільство та вища школа сьогодні потребують педагогів, здатних вирішувати проблеми гуманітарної освіти майбутніх фахівців різних галузей на рівні якості міжнародних стандартів. Компетентність, відповідальність за результати власної праці, готовність до постійного професійного зростання, мобільність – характерні риси сучасного викладача вищої школи. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває система післядипломної освіти, спрямована не тільки на поглиблення, розширення й оновлення професійних знань, умінь і навичок, але й на розвиток педагогічної позиції та професійно важливих якостей фахівців, які здійснюють науково-педагогічну та педагогічну діяльність у вищій школі. Післядипломна освіта відрізняється від загальної освіти специфікою змісту, концептуальними підходами та механізмами їх вирішення, але при цьому спирається на спільні методологічні засади та перебуває в колі проблем сучасної освіти як соціально-педагогічного феномену.

Вирішення сучасних освітніх проблем, визначення адекватної стратегії, цілей та ціннісних основ освіти найбільш плідно відбувається у сучасній філософії освіти, яка розробляється в працях Г. Балла [1], Б. Гершунського [2], С. Гончаренка [3, с. 2–8], І. Зязюна [5, с. 323–333], В. Лутая [6], О. Пехоти [7], М. Романенка [8], В. Семиченко [9, с. 56–60] та багатьох інших учених на соціально-філософських, педагогічних та психологічних позиціях. Головним напрямом розвитку освіти ХХІ ст. є гуманізація, провідна ідея якої, за визначенням Г. Балла [1, с. 336], полягає в орієнтації цілей, змісту, форм і методів освіти на особистість того, хто навчається, гармонізації її розвитку. Цю саму думку розвиває М. Романенко [8, с. 32–40]: «Якщо раніше основним компонентом навчально-виховного процесу були знання, то зараз – особистісний розвиток і формування цілісної особистості».

Гуманізація виступає методологічною основою в ідеях гуманізації професійного середовища, структурних компонентів післядипломної освіти, надання свободи особистості у визначенні цілей, змісту та форм розвитку професійної компетентності, актуалізації неперервного процесу саморозвитку викладачів. Реалізація методологічного принципу гуманізації актуалізується в післядипломній освіті викладачів вищої школи тому, що вони є найбільш розвинутою професійною групою педагогів, адже саме педагогічні та науково-педагогічні працівники здійснюють підготовку спеціалістів вищої кваліфікації для всіх сфер людської діяльності. Виняткового значення гуманізація післядипломної освіти викладачів набуває ще й в аспекті гуманізації безпосередньо професійної педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі. І. Зязюн [5, с. 30] підкреслює, що перетворення гуманістичної ідеї в матеріальну педагогічну дію починається з формування у фахівця, який працює, внутрішнього образу гуманістичної педагогічної діяльності: «Хто я? Для кого я? Як я реалізую критерії педагогічного процесу? Чи ті методи використовую? Для кого? Як? Чи досягнув мети?» та інше. Теоретико-методичні основи гуманізації педагогічної діяльності розроблено у дослідженні А. Суценка [4, с. 112]. Тлумачення вченим гуманізації педагогічної діяльності як визначення й утвердження педагогічної позиції, основою якої є безумовне прийняття унікальності кожної людини як найвищої цінності, передбачає, що й сам педагог має бути такою цінністю для всіх суб'єктів педагогічного процесу, у тому числі й для системи педагогічної освіти [4, с. 4]. Надзвичайно важливим є визначення А. Суценком носіїв досвіду педагогічної діяльності на засадах гуманізму, до яких належать фахові групи викладачів інститутів післядипломної педагогічної освіти, педагогів-

дослідників, представників методичних служб тощо. Актуальним є й виділення автором дослідження у процесі сучасної післядипломної освіти підготовки педагогів безпосередньо у навчальному закладі, а також подальшого наукового супроводу як етапів процесу гуманізації педагогічної діяльності. У дисертації А. Суценка розробляється ідея середовищного підходу, який виступає необхідною умовою процесу гуманізації та позитивних змін в особистісних цінностях педагогів, при цьому визначальним фактором є самореалізація педагогом гуманістичних потенцій в обраній професії [4, с. 4]. А. Сущенко виділяє почуттєво-комунікативний, свідомоформувальний, гуманно-творчий напрями підготовки вчителя до здійснення педагогічної діяльності на засадах гуманізму. Почуттєво-комунікативний напрям спрямований на розвиток можливостей педагога створювати взаємозв'язки та взаємодію між суб'єктами педагогічного процесу, свідомоформувальний – на розвиток гуманістично-світоглядного самовизначення, спонукання до перетворювального мислення, зіставлень, узагальнень тощо.

Сутність професійної діяльності викладача ВНЗ не є тотожною професійній діяльності вчителя загальноосвітнього навчального закладу, що зумовлено специфікою навчального процесу вищої школи, віковими особливостям студентів, і це необхідно враховувати, адже вимоги до методичної компетентності викладачів багато в чому визначаються специфікою професійної діяльності. Професійна діяльність викладача є складно організованою, у ній поєднуються різні види діяльності (навчальна, методична, науково-дослідна), але педагогічна діяльність є системоутворювальною та інтегруючою для всіх інших видів діяльності.

З позицій гуманітарно-аксіологічного підходу розробляє теоретико-методологічні основи постдипломної освіти педагога В. Воронцова [3]. Дослідниця стверджує, що гуманітаризація не зводиться до викладання циклу гуманітарних дисциплін, це процес, який охоплює всю науку і культуру, які транслиуються через освіту, та виявляє одну з відкритих проблем розвитку освіти – «інтелектуальне гуманітарне забезпечення освітніх систем, визначення сутності загального інтегруючого знання для всіх видів педагогічної практики [3, с. 11]. В основу гуманітарно-аксіологічного підходу покладено ідею якості людини, фахівця; завдання системи підвищення кваліфікації полягає в перетворенні, удосконаленні якості, яку вже має особистість, розвитку професійно-педагогічної компетентності або зміни змістових характеристик, пов'язаних з поняттям кваліфікації. «Запропонована концепція спрямовує систему підвищення кваліфікації на створення умов, які допомагають педагогу сформувати якості, необхідні для успішної роботи в сучасній соціокультурній ситуації, для запобігання кризі професійної компетентності, для задоволення індивідуальних освітніх потреб» [3, с. 26]. В. Воронцова відзначає, що післядипломна освіта забезпечить якісне перетворення професійної діяльності педагога, якщо в освітньому закладі системи підвищення кваліфікації буде створене гуманітарне освітнє середовище, котре формує ціннісно-сміслові професійні позиції педагогів; в основу його створення покладено принципи міждисциплінарності, варіативності освітніх програм, свободи вибору освітнього маршруту, відкритості освітньої системи [3, с. 7].

Таким чином, післядипломна педагогічна освіта викладачів спрямовується на виявлення інтегруючих факторів розвитку методичної компетентності на основі міждисциплінарних підходів, формування ціннісно-сміислової позиції, забезпечення варіативності та свободи вибору альтернативних моделей підвищення кваліфікації. Відзначимо й таке завдання післядипломної освіти, як розвиток та вдосконалення особистісних якостей фахівця, на чому акцентує увагу В. Воронцова.

Особистісно орієнтований характер післядипломної педагогічної освіти підкреслює Т. Хлебнікова: «Особливості організації особистісно орієнтованого навчання в системі післядипломної освіти, суб'єктами якого є дорослі люди, вимагають: виявлення побажань, інтересів, очікувань, досвіду слухачів з метою індивідуалізації роботи з ними, забезпечення певного балансу особистісної компетентності й сучасних вимог до професіонала, до культури самостійної діяльності; розробки технології, орієнтованої на вимоги практики і вже набутий досвід слухачів; а також виявлення досягнутого результату, тобто зміну у потребах,

інтересах, мотивації, знаннях і вміннях індивіда» [10, с. 71–18]. Визначені дослідницею особливості особистісно орієнтованого підходу виявляються у спиранні на досвід педагогічної діяльності, орієнтації післядипломної освіти викладачів гуманітарних дисциплін не тільки на зміни у методичних знаннях, уміннях, а й на зміни особистості – потреби, інтереси, ціннісні ставлення до професійної діяльності.

Методологічне значення для післядипломної освіти має антропологізм як наукова концепція, що розглядає особистість як суб'єкт освітньої діяльності й суспільних відносин, визнає людину складною системою, яка саморозвивається за внутрішніми й зовнішніми законами, що дає можливість формувати гуманні відносини в освітньому середовищі, визначати засоби формування світогляду й емоційних якостей, вивчати особистість, яка навчається.

Проте процеси саморозвитку, котрі гармонійно поєднані із самоосвітою, не є відокремленими від загальної системи післядипломної освіти, вони розглядаються як її складова. Сутність післядипломної освіти визначено нормативними документами, Законом України «Про вищу освіту» (ст. 10): «Післядипломна освіта – спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення й оновлення її професійних знань, умінь і навичок або отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду». У Концепції розвитку післядипломної освіти в Україні відзначається, що гнучкість, динамічність і варіативність післядипломної освіти забезпечуються завдяки функціонуванню різноманітних організаційних форм, що включають: перепідготовку, підвищення кваліфікації, спеціалізацію, стажування, навчання в аспірантурі та докторантурі. Сутність перепідготовки полягає в отриманні іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду; до спеціалізації належать набуття фахівцем здатності виконувати окремі завдання та обов'язки, які мають особливості в межах спеціальності; розширення профілю (підвищення кваліфікації) – це набуття особою здатності виконувати додаткові завдання та обов'язки в межах спеціальності. Найбільш поширеною формою післядипломної освіти викладачів вищих навчальних закладів є стажування, яке визначається як набуття особою досвіду виконання завдань та обов'язків певної спеціальності. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників як основна форма професійного вдосконалення здійснюється в інститутах післядипломної педагогічної освіти та на факультетах (в інститутах) педагогічних і класичних університетів; перепідготовка і спеціалізація – у педагогічних і класичних університетах; стажування – в університетах, наукових установах Академії педагогічних наук та інститутах післядипломної педагогічної освіти. Організаційна структура післядипломної педагогічної освіти (далі – ППО) викладачів ВНЗ, яка визначена на основі нормативних документів, подана у табл. 1.1.

Але дослідники стверджують, що наявність структурних елементів саме по собі не забезпечує системного характеру післядипломної освіти.

Таблиця 1.1

**Організаційна структура післядипломної педагогічної освіти
викладачів вищих навчальних закладів**

Компоненти ППО	Зміст	Компоненти організаційної структури
Підвищення кваліфікації	Удосконалення освітнього рівня та професійної підготовки внаслідок поглиблення, розширення й оновлення загальнонаукових і спеціальних знань та вмінь	Інститути ППО Інститути (факультети) педагогічних і класичних університетів
Перепідготовка та спеціалізація	Оволодіння новими знаннями та вміннями в рамках існуючого	Педагогічні й класичні університети

	освітньо-кваліфікаційного рівня або спеціальності	
Стажування	Удосконалення професійної компетентності на основі вивчення досвіду науково-педагогічних працівників інших ВНЗ	Університети, наукові установи АПН, ІППО
Здобуття наукового ступеня кандидата, доктора наук	Підготовка науково-педагогічних кадрів	Аспірантура, докторантура

Однією із системних ознак післядипломної освіти є органічне поєднання стаціонарних форм роботи (курсний період) із самостійною роботою фахівців, яка забезпечується відповідними методичними службами в міжкурсний період. Йдеться не тільки про необхідність взаємодії та взаємозв'язку елементів післядипломної освіти (спеціалізація, стажування, підвищення кваліфікації, перепідготовка) і компонентів організаційної структури післядипломної педагогічної освіти (заклади післядипломної освіти, педагогічні університети, аспірантура, докторантура), але й про взаємозв'язок різних форм підвищення кваліфікації та самостійної роботи фахівців поза їх межами. У післядипломній педагогічній освіті впроваджуються багатоваріантні освітні програми і проекти з проблем педагогічної майстерності, інноваційних технологій та інтерактивних форм і методів навчання, досягнень у теорії й практиці психології, педагогіки, методики навчання та виховання, активно використовуються дистанційні форми навчання. Серед основних тенденцій розвитку післядипломної освіти педагогів можна відзначити: гуманізацію післядипломної освіти, андрагогізацію навчального процесу, динамічність співвідношення теоретичного та практичного навчання, підвищення інформаційної насиченості. Гуманізація – складний процес, що спрямований на задоволення освітніх потреб та інтересів фахівця. Андрагогізацію змісту, форм і методів навчання забезпечують: проблемність, ситуативність та діалогічність змісту й форм його реалізації.

Проаналізовані концепції, напрями, підходи до цілей, змісту, технологій освіти та післядипломної педагогічної освіти, зокрема до післядипломної освіти викладачів вищих навчальних закладів, дають змогу визначити андрагогічні підходи, які ґрунтуються на засадах гуманізації та гуманітаризації освітнього процесу.

Література:

1. Балл Г. Гуманізація освіти як джерело особистісної свободи / Г. Балл // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : науково-методичний збірник / [ред. кол. Н. Софій (голова), І. Єрмаков (керівник авторського колективу і науковий редактор) та ін.]. – К. : Контекст, 2000. – 336 с.
2. Воронцова В. Г. Постдипломное образование педагога: гуманитарно-аксиологический поход : [монография] / В. Г. Воронцова. – СПб. : Академия, 1997. – 260с.
3. Гершунский Б. С. Методологические проблемы развития системы непрерывного образования / Б. С. Гершунский // Перспективные проблемы развития системы непрерывного образования : сб. науч. тр. / [под ред. Б. С. Гершунского]. – М. : Изд-во АПН СССР, 1987. – С. 54–56.
4. Гончаренко С. Гуманізація і гуманітаризація освіти / С. Гончаренко, Ю. Мальований // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С.4–5.
5. Еволюція педагогічної освіти в Україні на етапі нації творення : монографія / [А. В. Сущенко, Т. І. Сущенко, О. О. Фунтікова та ін.] ; за заг. ред. О. О. Фунтікової. – Запоріжжя : КПУ, 2008. – 392 с.
6. Зязюн І. А. Людина в контексті гуманітарної філософії / І. А. Зязюн // Професійна освіта: Педагогіка і психологія. – 1999. – № 1. – С. 323–333.
7. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти : навчальний посібник / В. С. Лутай. – К. : Центр «Магістр-S» Творчої спільки вчителів України, 1996. – 256 с.
8. Пехота О. М. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя : монографія. – [2-е вид. доп. та перероб.] / О. М. Пехота, А. М. Старєва. – Миколаїв : Іліон, 2006. – 272 с.
9. Романенко М. І. Гуманізація освіти: концептуальні проблеми та практичний досвід : монографія / М. І. Романенко. – Д. : Промінь, 2001.

10. Семиченко В. А. Актуальні проблеми реформування системи післядипломної освіти в Україні / В. А. Семиченко // Післядипломна освіта в Україні. – 2002. – № 2. – С. 56–60.